Végül az eskü adja meg a városi kényszeralkalmazás lehetőségét a büntetés esetein kívül is. A kettő persze még egybefonódik, hiszen a maga szabta jog megsértése egyben engedetlenség is. De az idézésre meg nem jelenő, az ítéletet nem teljesítő polgár csak engedetlen, s ezért a német városok egész sora ismeri az áristomot, a rendszerint egy toronyban elhelyezett tisztesőrizeti helyiséget (bürgerlicher Gehorsam) a fenyítő jellegű tömlöc mellett. Pontosan ezt a kettősséget figyeltük meg az az 1686 utáni pest-budai bírósági gyakorlatban is; itt is megvan az áristomba helyezésnek kettős (kényszereszköz és „kihágási" büntetés) jellege. További kényszereszközök a városból való kiutasítás határozott időre vagy elégtételig, a tanácsi vagy törvényszolgák karhatalmának alkalmazása, a késedelmes adóssal szembeni zálogolás és letartóztatás stb. Az esküttételből következő kényszer vezeti el a városi gyakorlatot a jogerő fogalmáig is, mert az ítéletnek kényszerítés terhével eleget kell tenni, s a XV. századtól kezdve a per újabb tárgyalásának általában nincs helye.

Nincs módunk arra, hogy a szerző zárófejezetét bővebben ismertessük; ez az eskü és a jog összefüggésének a várostörténet keretein túlmenő kérdését vizsgálja meg. Mindenképpen szembetűnő a szerző fejtegetéseinek eredetisége, következetessége, finom jogászi kidolgozása. Hazájának szakirodalma elismeréssel fogadta munkáját (ZRG Germ. Abt. 75/1958/415—420, DA 15/1959/ 587—588.). Számunkra mégis hiányzik belőle valami. Azt ugyanis, hogy a részletesen bemutatott jogi változások milyen erők következtében állottak elő, nem tudjuk meg Ebeltől. A város határain túl legfeljebb az államszervezetig jut el, de a gazdasági-társadalmi hatóerőkről megfeledkezik. Az a jogfejlődés, amelynek rajza részleteiben az eddigieknél hitelesebb, szinte a levegőben folyik le nála. S ez az, amivel mi többet nyújthatunk a szerzőnél, ha az eskünek az országos jogban való alkalmazásán túlmenően (Bónis György—Kovács Ferenc: Régi magyar esküminták, Magyar Nyelv 57/1961/279. kk.) a problémát egyszer a városi jogban is megvizsgáljuk.

Bónis György

Blockmans, F.: **L'évolution territoriale et démographique d'Anvers.** Habiter X. (1960) 5—18.

Az antwerpeni városi levéltár vezetője a belga nemzeti lakásügyi intézet folyóirata Antwerpennek szentelt különszámához a bevezető tanulmányt készítette el. A nagyközönségnek szánt tanulmány tudományos alapossággal ismerteti a város területi és demográfiai fejlődését. A súlypont a középkorra esik, bár néhány XIX. századi adatot is felhasznál. Számos régi térképpel, illetve látképpel illusztrálja, és ezáltal a területi fejlődést kitűnően magyarázza a cikk. A szerző a területi fejlődési résznél igen ügyesen alkalmazza az Antwerpen városmagjában

legújabban végzett régészeti feltáró munka eredményeit, amelyek szépen egészítik ki az okleveles forrásokból levont következtetéseket. A demográfiai fejlődés ismertetésénél Blockmans a fennmaradt XV—XVII. századi ház- és XVI—XIX. századi népességösszeírások ismertetéséből indul ki, melyeknek a számadatait is közli. Megpróbálja a lakosság számát azokban az években is meghatározni, amelyekből csak házösszeírás van, azaz a XVI. század közepe előtt. Antwerpeni és más városok adataiból úgy látja, hogy ebben a korszakban az egy házra eső népesség 5,93 és 6,58 között ingadozik. Ha ezzel a koefficienssel megszorozzuk a házak számát, és az eredményhez hozzászámítunk 10%-ot a közösségben élők (pl. szerzetesek), idegenek stb. címén, megkapjuk a város lakosságát. Blockmans adatai módot nyújtanak számunkra, hogy összehasonlítást tegyünk középkori fővárosunk és ennek a flamand kereskedővárosnak lakosságszáma közt. Budáról egy középkori házösszeírás maradt fenn, 1437-ből, amely 967 házat tűntet fel. Ebből az évből Antwerpennek is van házösszeírása: a városban ekkor 3440 ház állott, azaz háromszor több, mint Budán. Blockmans a fenti módszerrel városa lakosságát ekkor 22 437—24 898 közöttre becsüli. E módszer felhasználásával Buda lakosságát ebben az évben 6308—6999-nek vehetjük, illetve, ha — királyi székhelyről lévén szó — Szűcs Jenő indokolt következtetéseit elfogadva, 10% helyett 15%-ot adunk hozzá, 6594—7317. (Szűcs különben Blockmansénál nagyobb, 7,2-es koefficienssel dolgozott).

Kubinyi András

Demelius, H.: **Die Nezeuger. Ein Beitrag zur Kenntnis des Wiener Privatrechts im 14. Jahrhundert.** Jahrbuch des Vereines für Geschichte der Stadt Wien 13 (1957) Bd. (Wien 1957) 29—62.

A tanulmány nagyobbik részében egy bécsi nyergesmesternek, Stefan der Nezeugernek és özvegyének, Luciának jogügyleteit és pereit írja le 1348 és 1409 között; kisebbik részében az ezekből levonható jogtörténeti következtetéseket összegezi. A Nezeuger családra vonatkozó oklevelek részletes ismertetése tanulságos lehet a bécsi várostörténet számára, hiszen Stefannak és özvegyének több városi ház és környékbeli telek volt tulajdonában, s a végül is egyházi kézre jutott vagyon jövedelméből még a XV. század végén is bemutatták a Nezeuger-misét. A város határain kívül már alig érdemel figyelmet, hogyan kötött házassági szerződést Nezeuger öt feleségének egyikével vagy másikával, hogyan osztozott meg a különféle házasságokból származó gyermekeivel, milyen feltételekkel vett vagy adott el házat stb. Az egyes oklevelek mintaszerű elemzéséből levont tanulságok már annál jelentősebbek.

Egyetlen család jogügyletei is jellemzőek arra az élénk ingatlanforgalomra, mely a XIV. századi Bécsben kialakult. Ezt a század derekán